

REAL LABORATORİYALAR YOXSA VİRTUAL LABORATORİYALAR

L.E.Məsmaliyeva

Bakı İstedadlar Təhsil Kompleksində kimya müəlliməsi

Kimyanın tədrisi zamanı nəzərdə tutulmuş biliyi əldə etmək üçün istifadə olunan ən effektiv metodlardan biri eksperimental laboratoriya işləridir. Didaktik nöqtəyi nəzərdən baxıldıqda eksperimental iş çox əhəmiyyətlidir, çünki o, nəzəri biliklərin monoton tədrisini dayandırır. Eksperimental işin iki növü var – real və virtual.

Real eksperimental laboratoriya işi kimyanın tədrisində çox geniş yayılmış və müəllimlər tərəfindən geniş istifadə olunan üsuldur. Bu laboratoriya işi zamanı şagirdlər hər hadisəni, hər reaksiyanı görürək, müşahidə edərək və yerinə yetirərək öyrənir. (1)

“Edərək öyrənirəm” anlayışı əlbəttə ki, yeni deyildir. Belə ki, sinif daxilində şagirdə yerinə yetirərək öyrənməsi üçün şərait yaratmaq ənənəvi metodlardan fərqlidir. Buna əsasən laboratoriyalar təhsilin çox önəmli hissəsidir. Xüsusən də, nəzərə alsaq ki, kimya - fənn elmləri içərisində tətbiq olunmağı sevən bir sahədir, laboratoriyaların əhəmiyyəti mübahisə olunmazdır. Belə təhsil nəinki çox keyfiyyətli olur, o cümlədən çox davamlı və dayanıqlı olur. Bir çox araşdırmalar da sübut etmişdir ki, laboratoriyada şagirdlərin maraqları və qabiliyyətləri artır, inkişaf edir.

Laboratoriya şəraitinin bu qədər önəmli olmağına baxmayaraq, onun da xüsusən də inkişaf etməkdə olan ölkələrdə bir çox problemləri və məhdudiyyətləri var. Bu problemlərdən bəzilərinə aşağıdakı kimi ümumiləşdirək-

- Laboratoriya təcrübələrini aparmaq üçün lazım olan avadanlıqların, kimyəvi maddələrin kifayət qədər baha olması,
- Laboratoriya işlərinin planlaşdırılması və yerinə yetirilməsi üçün çox vaxtın tələb olunması,
- Təcrübə zamanı çox şagirdi olan siniflərdə şagirdlərin aktivliyini qiymətləndirməyin çətin olması,
- Hər hansı bir laboratoriya avadanlığının çatışmaması sadə bir təcrübənin aparılmasında məhdudiyyətlərin yaratması.

Bütün bu məhdudiyyətləri nəzərə aldıqda uyğun alternativ metodların axtarılması qaçınılmazdır. Bu alternativ metodlar arasında ən məntiqlisi laboratoriya işlərinin aparılmasına dəstək verən komputer proqramlarından istifadə olunmasıdır. Bu sahədə aparılmış bir çox araşdırmalar göstərmişdir ki, Virtual Reallıq texnologiyası kimyanın tədrisini dəstəkləmək üçün yeni anlayışlar meydana çıxaracaqdır.

Laboratoriyada Virtual Reallığın istifadə olunması ,başqa sözlə desək, virtual laboratoriya və ya simulasıya proqramlarının istifadəsi ənənəvi laboratoriyaların qarşı-qarşıya qaldıqları problemləri aradan qaldırır. (2)

Virtual laboratoriya anlayışını belə ümumiləşdirmək olar: “Qapı və pəncərələri ilə real laboratoriya olmadan aparılan laboratoriya təcrübəsi. O, şagirdlərə dəftər və qələmsiz nəzəri və praktiki aspektlər arasında rahatlıqla keçid etməyə imkan verir. Virtual öyrənmə mühiti şagirdlərin laboratoriya qabiliyyətlərinin inkişaf etməsinə səbəb olur. Belə ki, bu mühit hər hansı internet sahifəsində yerləşir. Adətən, bu sahifənin də laboratoriya təcrübələrinin və onların nəticələrinin əlaqələndirildiyi bir çox sahifələri və linkləri vardır.” (3)

Üstəlik virtual laboratoriyalar real laboratoriya şəraitində mümkün olan bütün təhlükələri aradan qaldırır. Məsələn, insan sağlamlığı üçün təhlükəli olan bir təcrübəni komputerdə simulasıya şəklində gördükdə şagirdlər təcrübəni rahatlıqla izləyib, heç bir təhlükə olmadan təkrar apara bilirlər və nəticəni müşahidə edə bilirlər. Laboratoriyada təhlükəli, çətin və ya bəzən qeyri-mümkün olan təcrübələri aparmaq əvəzinə simulasıyaların vaxt, təhlükəsizlik, dəyər baxımından bir çox üstünlükləri var. (2)

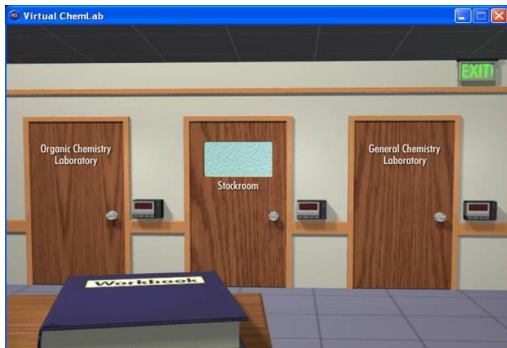
Aşağıdakı cədvəldə klassik və virtual laboratoriyaların müqayisəsi verilmişdir. (+ fayda, - zərər)(1)

Cədvəl 1.

Klassik eksperimental iş	Virtual laboratoriya
+ Görülən iş elmi yanaşmanı öyrənmə	+ Görülən iş elmi yanaşmanı öyrənmə
+ Təlimatlara riayət etmək	+ Nəticələr həmişə eynidir
- Başlanğıc hazırlıq	+ Çox geniş sayda kimyəvi maddə və avadanlıqlardan istifadə etmək
- Təhlükəli kimyəvi maddələr	+ Təhlükəli təcrübələrin asanlıqla yerinə yetirilməsi
- Çətin, uzun və ya bahalı təcrübələr	+ Vizual xüsusiyyətlər daxildir
	- Təbiilikdən uzaq olması

Kimyanın tədrisi zamanı istifadə edə biləcəyimiz bir çox virtual laboratoriya proqramları mövcuddur. Belə ki, ChemCollective bunlardan biridir. Bu proqram kimyəvi anlayışları real dünya ilə əlaqələndirməyə əsaslanır. Digəri Virtual Chem Lab adlanır ki, bu proqram daha geniş məlumatları, eksperimental işləri özündə əks etdirir.

Gördüyümüz şəkil Virtual Chem Lab proqramındandır. Buraya ümumi kimya və üzvi-kimyaya aid olan təcrübələr daxildir. Üzvi kimya qapısına klik edib asanlıqla üzvi kimya ərazisinə daxil olmaq olar.

Şəkil 1.

Şəkil 2.

Bildiyimiz kimi üzvi kimyaya daxil olan təcrübələr qeyri-üzvi kimyaya əsasən daha çətin, daha çox vaxt aparan, daha iyli və təhlükəli maddələrdən istifadəyə əsaslanandır. Ona görə də bu təcrübələrin simulasıya vasitəsilə şagirdlərə göstərilməsi daha məqsədə uyğundur.

Bu laboratoriyalara aşağıdakı sahələr üzrə olan simulasıyalar daxildir:

- qeyri-üzvi kimya keyfiyyət analizləri
- kvant kimyasında fundamental təcrübələr
- qazların xassələri
- titrləmə təcrübələri
- kalorimetriya
- üzvi sintez
- üzvi kimya keyfiyyət analizi

Üzvi-kimyaya aid olan simulasıyaları daha dərindən nəzərdən keçirtsək görəəcəyik ki, buraya

- Sintez məhsulları
- Reaksiya zamanı əldə olunmuş qarışıqların ayrılması
- Analitik alətlər kimi Nüvə Maqnit Rezonansından, İnfraqırmızı Spektroskopiyadan, Xromatoqrafiyadan istifadə olunması
- Distillə və ya yenidən kristallaşdırma ilə məhsulların təmizlənməsi
- Funksional qrup testləri apararaq məchul maddələrin keyfiyyət tərkiblərini tapmaq üçün analiz təcrübələri aparmaq daxildir.

Bu Virtual laboratoriya sintez təcrübələri üçün 2,500,000-dən çox nəticə almağa imkan verir, o cümlədən 300-dən çox məchul olan maddələri təyin edə bilər. Bir çox tapşırıqlara sintez təcrübələrinin yerinə yetirilməsi daxildir, belə ki, bu zaman şagird düzgün başlanğıc maddələri seçməli, reaksiyanın getməsi üçün uyğun mühiti tapmalı, təyinedici maddəni də doğru qeyd etməlidir. Reaksiya başladıqdan sonra, şagird reaksiyanın nə vaxt tamamlanacağını təyin etmək üçün Xromatoqrafiya təcrübələri yerinə yetirməlidir. Daha sonra şagird uyğun

reagentlərlə reaksiyanı emal etməlidir və İnfraqırmızı Spektroskopiya və Nüvə Maqnit Rezonansından istifadə edərək məhsul və ya məhsulları analiz etməlidir. Aparılan bütün bu proseslərin əsas effekti ondan ibarətdir ki, şagirdin reaksiya mexanizmlərindəki, uyğun reaksiya şəraitinin seçilməsindəki, reaksiya zamanı əldə olunan qarışıqların emalındakı biliyinin qiymətləndirilməsi, o cümlədən İnfraqırmızı Spektroskopiya və Nüvə Maqnit Rezonansından istifadə etməyi öyrənməyini təmin etməkdir.

Şəkil 3.

Virtual kimyəvi laboratoriya şagird və müəllimlər üçün yeni potensial tədris materialıdır ki, bu daha yüksək səviyyəli qabiliyyətləri əldə etmək üçün lazım olan strategiyaları özündə cəmləşdirir.

Bununla yanaşı kommunikasiya və informasiya biliyi, özünü idarə etmə bacarığı, problem həll etmə qabiliyyəti, müstəqil öyrənmə, kooperativ öyrənmə kimi xüsusiyyətləri də inkişaf etdirir. (1)

Biz iddia etmirik ki, simulyasiyaya əsaslanan laboratoriyalar real laboratoriyalara əsasən daha effektivdir. Əksinə, biz iddia edirik ki, sadə bir tərcümə aparmaq üçün lazım olan laboratoriya şəraitinin çatışmaması, vaxt məhdudluğunun olması, təhlükəli maddələrin olması bizi təcrübə aparmaqdan imtina elətdirirsə, bu zaman virtual laboratoriyalardan çox yaxşı alternativ olaraq istifadə oluna bilər. (2)

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-KKSIV9ML/9e74dd74-6754-46a9.../PDF
2. http://www.iojes.net/userfiles/article/iojes_167.pdf
3. <http://www.ipcsit.com/vol12/19-ICDLE2011E10013.pdf>
4. http://esminfo.prenhall.com/vcl/#list_organic_labs

Л.Э.Масмалиева

Настоящая лаборатория или виртуальная лаборатория

РЕЗЮМЕ

Информационные технологии открывают новые инновации для поддержания построения искусственной образовательной среды с помощью компьютера. Некоторые искусственные среды иногда выходят за рамки природных условий, такие как моделирование и виртуальная реальность, которые представляют собой сложные образовательные технологии возникающих менее чем за десятилетие.

L.E.Masmaliyeva

Real laboratory or virtual laboratory

SUMMARY

Information technology has provided new innovations to sustain constructing an artificial educational environment by means of computers. Certain artificial environments sometimes go beyond natural environments, such as simulations and virtual reality, which is a sophisticated educational technology emerging for less than a decade.

Açar sözlər: Virtual, simulasiya, eksperimental, kimyəvi, xromatoqrafiya.

Ключевые слова: виртуальный, моделирование, экспериментальный, химическая, хроматография.

Key words: Virtual, simulation, experimental, chemical, chromatography.